

ПРАВА СУБ'ЄКТІВ ФАУНІСТИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН І ГАРАНТІЇ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ю. С. ПЕТЛЮК, кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
E-mail: petliuk2012@yandex.ru

Анотація. У статті на основі аналізу екологічного, природоресурсного законодавства та спеціальної літератури досліджено проблемні аспекти реалізації прав суб'єктів фауністичних правовідносин і гарантії їх законодавчого забезпечення. Встановлено, що права та свободи суб'єктів фауністичних правовідносин і гарантії їх реалізації визначені на основі відповідних положень Конституції України, а також Законами України «Про тваринний світ», «Про мисливське господарство» та іншими актами фауністичного законодавства.

Висловлюється думка про те, що основоположним правом громадян у сфері фауністичних правовідносин, є право здійснення загального використання об'єктів тваринного світу, яке надається для задоволення життєво важливих оздоровчих, рекреаційних, естетичних потреб і здійснюється без вилучення цих об'єктів природного середовища.

Унаслідок проведеного дослідження з'явилися підстави стверджувати, що в сучасних умовах державою на засадах Конституції України та інших актів національного законодавства здійснено повномасштабне закріплення прав суб'єктів фауністичних правовідносин, проте із-за відсутності дієвого механізму застосування гарантій існують значні проблеми реалізації цих прав, насамперед у сферах використання та охорони об'єктів тваринного світу, ведення мисливського господарства, здійснення моніторингу тваринного світу тощо.

Ключові слова: права суб'єктів фауністичних правовідносин, гарантії забезпечення прав, фауністичні правовідносини, фауністичне законодавство, тваринний світ.

Актуальність. Дослідження юридичної сутності інституту прав людини та громадянина дає можливість стверджувати, що саме права і свободи відображають їх реальне становище та індивідуальні особливості в системі різноманітних суспільних відносин.

Кожна незалежна, демократична та соціальна держава повинна закріпити за своїми громадянами та юридичними особами гарантії суб'єктивних прав, тобто природних можливостей індивіда, що забезпечують його життя, людську гідність і свободу діяльності у всіх

сферах суспільного життя, а також створити належні умови для їх здійснення.

Права та свободи суб'єктів фауністичних правовідносин і гарантії їх реалізації визначені на основі відповідних положень Конституції України Законом України «Про тваринний світ» [1] та іншими актами фауністичного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Висвітлення питань всебічної реалізації прав суб'єктів відносин у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу та гарантій їх забезпечення знайшло відображення у наукових працях таких учених, як Г. І. Балюк, О. С. Колбасов, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, Л. Д. Нечипорук, П. В. Тихий, В. С. Шахов, В. В. Шеховцов та ін.

Мета цієї статті полягає в дослідженні на основі аналізу екологічного, природоресурсного законодавства та спеціальної літератури проблемних питань застосування гарантій забезпечення прав суб'єктів фауністичних правовідносин.

Для досягнення мети дослідження використовувалися різні методи наукового пізнання. Діалектичний метод дав змогу розглянути процес реалізації прав суб'єктів фауністичних правовідносин у взаємозв'язку та взаємодії усіх елементів правового статусу суб'єктів правовідносин. Структурно-функціональний метод використовувався при характеристиці окремих елементів цього статусу. Функціонально-правовий метод став основою дослідження ефективності законодавчих приписів, що регулюють відносини у сфері реалізації та гарантування прав суб'єктів використання, відтворення й охорони тваринного світу.

Виклад основного матеріалу. Права та свободи є основою правового статусу суб'єкта правовідносин, під яким розуміють систему законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єктів суспільних відносин [2, с. 366].

Основоположним правом громадян у цій сфері суспільних відносин, відповідно до ст. ст. 10, 16, 17 Закону України «Про тваринний світ» є право здійснення загального та спеціального використання об'єктів тваринного світу.

Право безоплатного загального використання об'єктів тваринного світу надається для задоволення життєво необхідних потреб (оздоровчих, рекреаційних, естетичних) і здійснюється без вилучення об'єктів тваринного світу з природного середовища (за винятком любительського та спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування).

Суб'єктами загального використання об'єктів тваринного світу є громадяни України, громадяни інших держав, а також особи без громадянства. Це право виникає з факту народження та/або на підставі закону.

При здійсненні загального використання об'єктів тваринного світу забороняється знищення тварин, руйнування їхнього житла та інших споруд (хаток, нир, гнізд, лігв, мурашників, загат тощо).

До спеціального використання об'єктів тваринного світу належать усі види використання об'єктів тваринного світу (за винятком передбачених законодавством випадків безоплатного любительського та спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування), що здійснюється з вилученням (добуванням) із природного середовища.

Суб'єктами права спеціального використання об'єктів тваринного світу можуть бути державні, комунальні, колективні, приватні, громадські підприємства, установи, організації (в тому числі релігійні), громадяни України та їх об'єднання, іноземні юридичні й громадяни, які здійснюють спеціалізовану господарську та іншу діяльність у сфері охорони, використання та відтворення об'єктів тваринного світу, або у складі яких створено спеціалізовані підрозділи [3, с. 59–60].

Окремим видом є користувачі мисливських угідь, які мають право користуватися державним мисливським фондом у межах мисливських угідь; використовувати мисливських тварин; розпоряджатися мисливськими тваринами, добутими або набутими в інший спосіб у законному порядку, та доходами від їх реалізації; регулювати чисельність диких тварин, вживати невідкладних заходів для вилучення та ізоляції тварин, що мають ознаки хвороб, небезпечних для життя й здоров'я людей та інше.

Права суб'єктів використання та охорони тваринного світу, як стверджує В. С. Шахов, можуть бути обмежені в передбачених законодавством випадках у суспільних інтересах, інтересах інших природокористувачів або із-за необхідності забезпечення охорони тваринного світу [4, с. 275].

Важливим чинником реалізації прав суб'єктів фауністичних відносин можна вважати об'єктивно зумовлені та законодавчо закріплені гарантії їх забезпечення.

Багатозначність терміна «гарантії» обумовлює наявність різних підходів до визначення його поняття у юридичній літературі. На думку Ю. С. Шемшученка, правові гарантії – це сукупність спеціальних правових засобів і способів, які забезпечують реалізацію, охорону та захист суб'єктивного права громадянина на сприятливе навколишнє природне середовище [5, с. 29]. Під гарантіями прав, як зазначає М. В. Краснова, можна розглядати створення умов і надання таких юридичних засобів державою, за яких особа вільно та безперешкодно мала б можливість реалізовувати закріплене за нею право [6, с. 99].

Гарантії екологічних прав громадян, відповідно до ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», забезпечуються через проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища; участь громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища; здійснення державного й громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та ін.

Питання забезпечення гарантій прав користувачів об'єктами тваринного світу регламентуються різними актами фауністичного законодавства. Зокрема, Законом України «Про мисливське господарство та полювання» [7] встановлено гарантії прав користувачів мисливських угідь. Право користування мисливськими угіддями припиняється у разі: закінчення строку користування; добровільної відмови від користування; систематичного невиконання обов'язків щодо охорони та відтворення мисливських тварин, зобов'язань, обумовлених договором між користувачем мисливських угідь та власником (користувачем) земельних ділянок або центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику в галузі лісового та мисливського господарства; погіршення якості мисливських угідь.

Однією з гарантій екологічних прав, згідно зі ст. 35 Закону України «Про тваринний світ», є забезпечення у встановленому законодавством порядку відшкодування заподіяної шкоди власникам і користувачам об'єктів тваринного світу.

Відповідно до цього нормативно-правового акта (ст. 6) право приватної власності на об'єкти тваринного світу припиняється у разі: жорстокого поводження з дикими тваринами; встановлення законодавчими актами заборони щодо перебування у приватній власності окремих об'єктів тваринного світу, а також в інших випадках, передбачених законом.

Користувачам об'єктами тваринного світу гарантовано право здійснювати спеціальне використання об'єктів тваринного світу; власності на добуті (придбані) в законному порядку об'єкти тваринного світу та доходи від їх реалізації; оскаржувати рішення органів виконавчої влади й посадових осіб, що порушують їх права на використання об'єктів тваринного світу.

Підприємства, установи, організації та громадяни, що здійснюють ведення мисливського та рибного господарства, мають також право брати участь у вирішенні питань охорони, використання й відтворення об'єктів тваринного світу, що перебувають на території закріплених за ними мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів.

У разі дострокового припинення права користування мисливськими угіддями, яке сталося не з ініціативи або вини їх користувача, йому відшкодовуються витрати на проведені протягом останніх трьох років комплексні заходи, спрямовані на охорону та відтворення, у тому числі штучне, мисливських тварин, поліпшення середовища перебування тварин, а також повна вартість робіт з останнього упорядкування цих угідь. При цьому зазначені витрати відшкодовуються за рахунок нового користувача цих угідь або органу, який прийняв таке рішення.

Відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання, здійснюється добровільно або за рішенням суду відповідно до

законодавства затвердженими в установленому порядку таксами, а за їх відсутності – за розрахунками користувачів мисливських угідь.

Важливою гарантією прав власників і користувачів об'єктами тваринного світу, на наш погляд, є законодавче закріплення в основних джерелах фауністичного права відповідальності за порушення законодавства про охорону, використання та відтворення тваринного світу.

Заслужують на увагу відповідні положення, які містить Закон України «Про Червону книгу України» [8]. Згідно зі ст. 20 цього нормативного акта відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного й рослинного світу, занесених до Червоної книги України, несуть особи, винні у погіршенні середовища перебування (зростання) видів тваринного та рослинного світу, занесених до Червоної книги України; порушенні умов утримання видів тваринного й рослинного світу, занесених до Червоної книги України, в ботанічних садах, дендрологічних та зоологічних парках, інших штучно створених умовах, що призвело до їх загибелі, каліцтва (пошкодження); невиконанні законних вимог посадових осіб органів державної влади, що здійснюють управління, регулювання та контроль у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного й рослинного світу, занесених до Червоної книги України тощо.

Висновки та перспективи. Резюмуючи вищевикладене, варто зазначити, що на основі положень Конституції України та інших актів національного законодавства здійснено повномасштабне закріплення прав суб'єктів фауністичних правовідносин. Однак із-за відсутності дієвого механізму застосування гарантій існують суттєві проблеми реалізації цих прав, насамперед у сферах використання та охорони об'єктів тваринного світу, ведення мисливського господарства, здійснення моніторингу тваринного світу тощо.

Подальші наукові пошуки в означеній сфері суспільних відносин можуть бути спрямовані на висвітлення інших проблем забезпечення реалізації прав суб'єктів фауністичних правовідносин, зокрема, необхідності формування ефективної системи їх гарантування.

Список використаних джерел:

1. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97.
2. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 483 с.
3. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г. І. Балюк, О. О. Погрібний, Ю. С. Шемшученко [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
4. Шахов В. С. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу // Екологічне право : підруч. / В. С. Шахов; за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – С. 270–292.
5. Шемшученко Ю. С. Правовые проблемы экологии / Ю. С. Шемшученко. – К. : Наук. думка, 1989. – 232 с.

6. Краснова М. В. Правові аспекти гарантій прав на землю / М. В. Краснова // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2004. – Вип. 58. – С. 99–107. – (Серія «Юридичні науки»).

7. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1478-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст. 132.

8. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 27. – Ст. 230.

References:

1. Law of Ukraine № 2894-III of December 13, 2001 «On an animal kingdom» // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy [Supreme Council of Ukraine] (2002), 14, 97.

2. Zaychuk O.V., Onishchenko N.M. (2008). Teoria derzhavy i prava. Akademichnyi kurs: pidruchnik [Theory of the state and law. Academic course]. Kiev, Ukraine: Jurinkom Inter 483.

3. Baliuk G.I., Pogribniy O.O., Shemshuchenko Y.S., etc. (2010). Tvariniy svit Ukrainy: pravova ohorona, vikoristania ta vidtvorenia [Animal kingdom of Ukraine: legal safeguard, use and recreation]. Kiev, Ukraine: Jurinkom Inter, 384.

4. Shahov V.S. (2013). Pravove reguluvania vikoristania ta ohorony tvarinogo svitu [Legal adjusting of the use and guard of animal kingdom]. Ekolaw of Ukraine, 270-292.

5. Shemshuchenko Y.S. (1989). Pravovie problem ekologii [Legal problem of ecology]. Naukova dumka, 232.

6. Krasnova M.V. (2004). Pravovi aspekty garantiy prav na zemly [Legal aspects of guarantees of land rights]. An announcer of the Kyiv national university is the name of Taras Shevchenko, 58, 99–107.

7. Law of Ukraine № 1478-III of February 22, 2000 «On the hunting growing and hunt» Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy [Supreme Council of Ukraine] (2000), 18, 132.

8. Law of Ukraine № 3447-IV of February 21, 2006 «On protecting of animals from legal cruelty» // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy [Supreme Council of Ukraine] (2006), 27, 230.

ПРАВА СУБЪЕКТОВ ФАУНИСТИЧЕСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЙ И ГАРАНТИИ ИХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Ю. С. Петлюк

Аннотация. В статье на основании анализа экологического, природоресурсного законодательства и специальной литературы исследованы проблемные аспекты реализации прав субъектов фаунистических правоотношений и гарантии их законодательного обеспечения. Установлено, что права и свободы субъектов фаунистических правоотношений и гарантии их реализации определены, исходя из соответствующих положений Конституции Украины, а также Законами Украины «О животном мире», «Об охотничьем хозяйстве и охоте» и другими актами фаунистического законодательства.

Высказывается мнение о том, что основополагающим правом граждан в сфере фаунистических правоотношений является право

осуществления общего использования объектов животного мира, которое предоставляется для удовлетворения жизненно важных оздоровительных, рекреационных, эстетических потребностей и осуществляется без изъятия этих объектов природной среды.

Вследствие проведенного исследования появились основания утверждать, что в современных условиях государством на основе положений Конституции Украины и других актов национального законодательства осуществлено полномасштабное закрепление прав субъектов фаунистических правоотношений, однако из-за отсутствия действенного механизма применения гарантий существуют значительные проблемы реализации этих прав, прежде всего в сферах использования и охраны объектов животного мира, ведения охотничьего хозяйства, мониторинга животного мира.

Ключевые слова: права субъектов фаунистических правоотношений, гарантии обеспечения прав, фаунистические правоотношения, фаунистическое законодательство, животный мир.

RIGHTS FOR SUBJECTS OF FAUNISTIC LEGAL RELATIONSHIPS AND GUARANTEES OF THEIR PROVIDING

Y.S. Petliuk

Abstract. *In the article on the basis of analysis ecological, natural resources legislation and special literature investigated the problem aspects of realization of rights for the subjects of faunistic legal relationships and guarantee of them are investigational legislative providing. It is set that rights and freedoms of subjects of faunistic legal relationships and guarantees of their realization certain on the basis of corresponding positions Constitutions of Ukraine, Laws of Ukraine "About fauna", "On Hunting Economy and Shooting" and other acts of legislation of faunal.*

It has been suggested that the fundamental right of citizens in faunal relationships, are right to perform general use of wildlife, which is available to meet vital health, recreation, aesthetic needs and is carried out without removing these objects environment.

As a result of the study were reason to believe that under current conditions the state on the basis of positions of Constitution of Ukraine and other acts of national legislation is carry out the full fixing of rights for the subjects of faunistic legal relationships, however because of absence of effective mechanism of application of guarantees, there are considerable problems of realization of these rights first of all in the spheres of the use and guard of objects of animal kingdom, conduct of the hunting growing, monitoring of animal kingdom.

Key words: *Rights for the subjects of faunistic legal relationships, guarantees of providing of rights, faunistic legal relationships, faunistic legislation, animal kingdom.*